

BINNENDIEKS

26 juli 1980

BOETENDIEKS

door DAVID HARTSEMA

As J.P. Beukema ien 1821 zien „Beschrijving der Stad Groningen” oetgeven let, mout hom ien zien ienlaaiden wel van 't haart: „Hoe weinig is haar geschiedenis in het algemeen, zelfs bij haar bewoners bekend”.

En wat veur dou gold, geldt ainlieks nog altied, want op schoulen draait het nog altied om de geschiedenis van Holland. Doar maag din even Bommen-Berend om houk kieken komen ien 1672 en messchains Mourits ien 1594, moar din is 't ook mainstied wel doan.

Toch is der wel meer over historie van Stad te vertellen. Het eerste, mistege, begun van dizze olle stad aan 't end van Hondsrug, woar Hunze en A bie 'n kanner kwammen, mout 'n ainvollig Drents brinkdörp west hemmen om en bie 't Groot Maart.

Noormannen hemmen boudel ook hier ofstreupt en der is van Duutse kaaizer Hendrik III 'n olle giftbraif bekind van 1040, woarien hai 'n landgoud ien 't Gorecht kado dut aan bisschop van Utrecht. Dij docht, dat hai nou ook boas was over Stad en doar is aiwen laank nogal wat hikhakkerij oet votkomen tussen Stad en Bisschop, zoas tussen de Gelkingers en de Groenenbergers, de partij van de Utrechtse stadholler hier. Ien 1122 wer 't kasteel van Groenberg, even boeten Staintilpoort, ien braand stoken en vernaald.

Dij stried om de macht tussen Bisschop van Utrecht, en Stad het tieden duurd. Ien 1143 hemmen de Gelkingers heur terugtrokken op de staarke dij loater St. Walburgs kerk haitte en stried ging deur tot 1255, dou der 'n veurloope vrede sloten wer, woarbie Egbert van Groenberg weer aansteld wer as stadholler van Bisschop van Utrecht, en Stad zien aigen regering kreeg van 16 personen.

Dou wer 't was rusteger, woar Stad Grunnen veul profiet van haar, zodat ze heur meer op handel gooien kon. Ien 1361 wer Stad as vergoederplak oetkozen veur de „Zeuvn Vraize Zeelanden” en 'n paar joar loater wer Grunnen lid van het machtege Hanze-verbond.

Moar reboelie waas nog lang nait oflopen. Benoam ien vattiende en vieftiende aiw waas der, krekt as ien Vraisland, de stried tussen Schieringers en Vetkopers en doar kwam nog bie de langdurege stried om de macht tussen

Stad en Ömmelanden. Op 'n duur het Stad dizze stried wonnen en aal meer te zeggen kregen. Zo kreeg ien 1422 Stad Grunnen het z.g. stapelrecht, wat zeggen wol, dat ale groan oet Ömmelanden allinneg op maart ien Stad verocht worden moag. En van 1440 of haar Stad het ien 't Oldambt te zeggen, wat van dij tied of deur 'n Drost bestuurd wer. Ien 1475 kreeg Stad Westerwol der bie en 't Gorecht haren ze aal.

Stad ging der op veuroet en kreeg ien 1487 van Duutse kaaizer Frederik het recht om aigen zulvern en golden munten te sloagen.

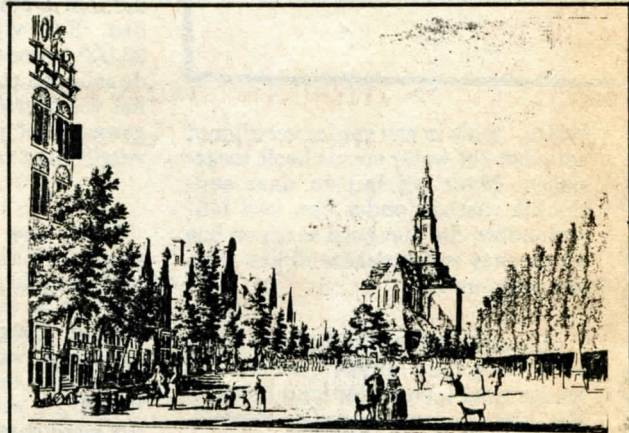
Onner bedrieven ging ook ien zestiende aiw de stried tussen Schieringers en Vetkopers deur en Grunnen sloot 'n verbond mit Froanekeer en Workum en kreeg ook ien Vraisland hail wat ien de melk te brokken.

Kaaizer Maximiliaan gaaf ien 1499 het stadhollerschap over Stad en Lande aan Albert van Saksen, dij hier mit

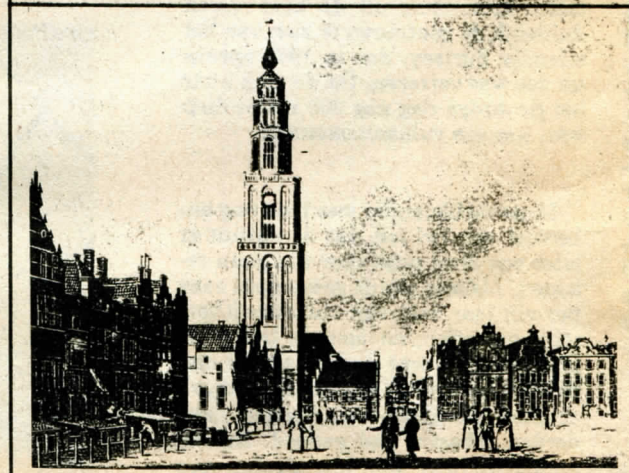
'n Stukje historie

zien leger flink hoeshollen het, terwiel Ömmelander edelen steun zochten bie Groaf Edzard van Oost-Vraisland. Oorlog duurde totdat Albert van Saksen zien rechten over-dee aan Karel de Viefde. Dou wer 't hier ien dizze kontreinen stoadegaan wat rusteger en Praedinius, de Winsumer geleerde dij van 1530 tot 1559 rector van Latiense Schoul waas ien Stad (op plak woar nou 't Provinciehoes staat) kreeg zien leerlingen van overaal heer, want hai haar 'n grote noam ien zien tied.

Moar noa 't optreden van Luther kwam de Hervorming ook hierhin, en aal was Karel de Viefde der bot op tegen en Filips de Twijde nog meer, toch werden der ien 1566 bie Helpen ien open lucht sums bieainkomsten hollen mit 'n baarg volk, woar minsen as Ruardi en Menso Alting sproken over de nije leer. De „Gereformeerden” vrougen om 'n aigen kerk en 't bestuur van Stad lait de beelden oet de

DE VISCHMARKT EN AENDEER DE GRONINGEN.

GROOTE MARKT EN S. MAARTENS-TOREN TE GRONINGEN.

Broerkerk hoolen, zodat Hervormden doar terecht konden. Moar dat duurde nait laank, want ien 1567 wer kerk weer sloten en dou ien 1568 Alva landvoogd wer, zagen hail wat minsen bui aankomen en vluchtten 't land oet, voak noar Emden tou, zoas Alberda, Coenders en Starckenborg. Aal heur bezit wer verbeurd verkloard en 't wer 'n minne tied, dou Alva zulf hierhin kwam om noa de Slag bie Hailergerlee Lodewiek van Nassau bie Jemmingen over de Eems te joagen. Op Groot Maart werden hail wat minsen ter dood brocht, Stad mos swoar betoalen en Alva lait hier 'n minne bezetting achter, dou hai zulm weer noar 't Zuden ging.

Dat duurde tot 1576, dou Casper de Robles en aner offieren gevangen nomen werden en Rennenberg hier deur de Stoaten-Generaal hinstuurd wer. Moar Rennenberg hiel het stiekum mit Spanje en op 5 meert 1580 lait hei van 't Grote kerkhof deur zien soldoaten ale stroaten bezetten veur Philips de Twijde. Veul plezaaier het hai der nait van had, want ien 1581 sturf hai al, 31 joar old en Verdugo wer zien opvolger.

Ien 1594 veroverden Maurits en Willem Lodewijk de Stad Grunnen (de Reductie) en van dat joar of moag allinng Hervormde godsdainst hier beleiden worden.

Ien 1609 wer mit Spanje het „Twaalfjarig bestand” sloten en ien dij tied wer stad oetbraaid en kwam der haildaal 'n gracht omhin, van 't Hoornsedaip of tot aan 't Schuten-daip tou.

Ien 1614 kreeg Stad zien Hogeschoul, woar Ubbo Emmius, dij ien Norden en ook ien Stad rector west haar van Latiense schoul, eerste rector van wer en ien 1615 wer Ozze-maart aanlegd, mit lindebomen der omhin.

Dou ien 1628 Piet Hein de „Zilvervloot” veroverde, kreeg Stad doar ook 'n mooi mitvallerke van, want Stad en Lande beurden mit 'n kanner 14.500 pond zulver en boetendes nog 150 kisten mit sukker en aner goud. Ien 1648 waas 't, noa 80 joar, op 't lest toch van vrede komen mit Spanje.

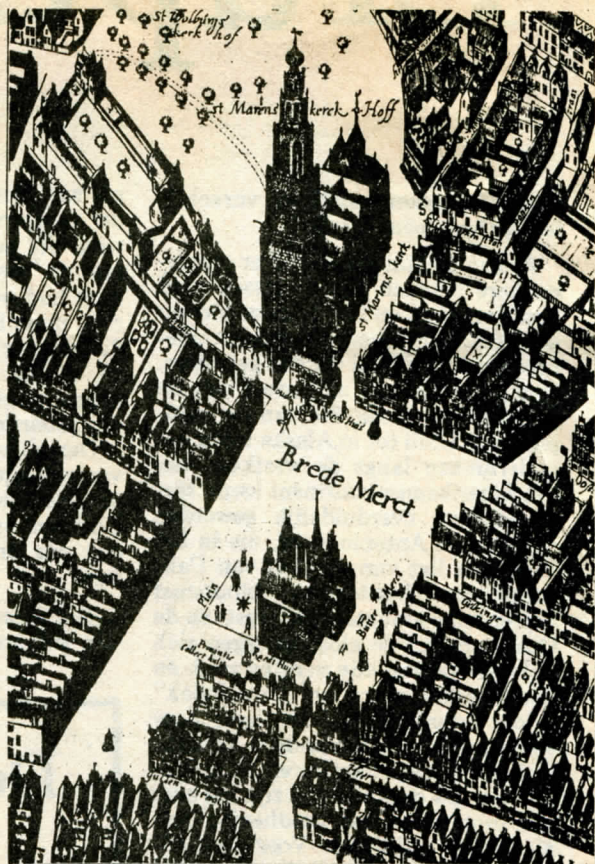
Nog ain keer kreeg Stad het swoar te verduren, dou ien 1672 Bernard van Galen, Bisschop van Munster, mit Keurvorst van Keulen en 20.000 man op Stad of trok. Karel van Rabenhaupt waas commandant en mouk vtotda-delk rezolvoatsie, deur aan zuudkaant van Stad ale hoezen of te breken, bomen om te kappen, sluzen open te zetten, zodat 't laand onder woater kwam, Der wazzen 2000 soldoaten ien Stad, moar ook börgers en studinten holpen mit en mit 'n kanner deden ze oetvalen as 't moar ainegs-zins lieden kon.

Kogels vlogen heur om oren en zuudkaant van Stad waas swoar beschoadegd, moar gelukkeg laag 't Raitdiep veur aanvoer nog haildaal open en dou Munsterse onderhandeloars mit draaigeminten kwammen, mouten Grunnegers zegd hemmen: „Wie binnen nait baang, zolaank as wie nog ien 't zeegat kieken kinnen.” Vandoar dij gedenk-stain mit kop ien Kiekentjestroat en 't onnerschrift: „Ick klick noch int”.

't Vol Bisschop nait tou en ien nacht van 27 of 28 augustus het hai 't beleg opbroken. Grunnegers wazzen vrij man en op 28 augustus kwammen ze ien Martinikerk, Akerk en Nije Kerk bie 'n kanner om God doarveur te danken

Grunnegers zatten vijanden op hakken en nammen op 7 september Winschoot ien, op 28 october Olle Schaans en op 22 juli Nije Schaans.

Dou wer 't 'n vredeger tied, aal werden minsen nou en din nog wel ais opschrikt deur natuurrampen, zoals beruchte overstroming van kerstnaacht 1717, dou je van stadswalen van Stad anners niks zagen as woater, woar Stad deur zien hoogte as 'n ailand ienlaag, 2276 minsen binnen der dou allinng ien Provinzie Grunnen verdrongen, om van baisten moar te swiegen. En tien joar loater kwam pestzaikte weer ais ien Stad, woar ien ain week tied 72 minsen aan sturven. Ien 1740 waas 't 'n biezunner strenge winter, dij van october of tot aan 't lest van April duurde, miet ien janneworie en februoari zo'n poolklimat, dat boeren 't stro van 't dak trokken om dat aan bais-

Groningen (naar de kaart van Haubois, 1643)

ten te vouern. 'n Poar keer ien week wer der aan minsen eten verstrekt ien goarkeuken, moar hail wat aarme luu sturven dou toch nog, nait allinng van honger, moar ook van kolle.

Ien achttiende aiw veuraal kregen reginten hou langer hou meer touwkes ien handen en goiden kanner baal tou. Ambten werden verkocht en lutje kiener van reginten kregen al goudbetoalde posten toubedaid. Wazzen ien dit opzicht hail wat misstanden, moar 't volk lait nait haildaal meer over hom hinlopen, kwam ien opstand en wol verbeteren. Van Willem de Vaaierde, dij ien Maai 1748 aarveliek stadholler wer ien Grunnen, wer ien dat opzicht nogaal wat verwacht en dij kwam ien 1794 ook aal mit 'n „Reglement van Hervorming”, moar doar kwam nait veul van op praimen, omreden hai al ien 1751 sturf, en zien zeun duurde loater nait tegen de reginten op, vandoar dat hail wat minsen der ien februoari 1795 nait rouweg om wazzen, dat Fraanzen Stad Grunnen binnetrokken en der op 't Groot Maart 'n Vrijheidsboom plant wer mit boven ien 't topke de rooie muts van de Jacobijnen. „Liberté, égalité et fraternité” (Vrijheid, gelijkheid en broederschap), dat zol 't worden. Moar 't wer ienkwartieren van aarmzoalige Franse troepen, 'n baarg belasting betoalen en op 't lest ien 1810, iendaald worden bie Frankrijk en onner Napoleon zien woapens dainen.

Moar aan alles komt 'n end, ook aan Franse bezetten, en 14 november 1813 trokken leste Franse ambtenoaren te Stad oet. Annerdoags kwammen Kozakken as Russische bevrijders Stad binnen. Nederland waas weer vrij en op 20 februoari 1814 wer nije keuning, Willem 1, feestelk binnehoald ien Stad Grunnen.

Negentiende aiw leek 'n vredeger tied ien muit te goan. 't Werd tied om de olle vestingwaarken te sleupen, de walen te slichten en de dwingers of te breken.

Dat karwaai waas ien 1876 kloard en Grunnen laag open noar ale kanten, open veur 'n nije toukomst.